

ANTONI MAZIARZ

Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego

Biskup Antoni Adamiuk we wspomnieniach sióstr szkolnych *de Notre Dame*

1. Płaszczyzny współpracy ze Zgromadzeniem Sióstr Szkolnych *de Notre Dame* –
2. Istotne elementy sylwetki

Biskup Antoni Adamiuk (1913–2000) okazywał niezwykłą życzliwość instytutom życia konsekrowanego. Wprowadzał na teren diecezji opolskiej i konsekwentnie wspierał Szentszacki Instytut Sióstr Maryi. W ostatnich latach życia biskup-senior zaznał serdecznej i fachowej opieki ze strony sióstr elżbietanek. Jego pielęgniarką była s. Hartmana Janik, a pomocą służyły też siostry: Marta Remiorz, Estera Gąsienica-Mracielnik i Anna Bonk¹.

Ze względu na długość i różnorodność wzajemnych relacji szczególnie miejsce w kapłańskiej, a następnie biskupiej posłudze ks. Adamiuka zajmuje Zgromadzenie Sióstr Szkolnych *de Notre Dame*, którego dom prowincjalny znajduje się na opolskim Małym Rynku². Wspomnienia i relacje członkiń wspólnoty to istotny materiał

¹ Archiwum Diecezjalne w Opolu (dalej: ADOp), Wspomnienie s. Anny Bonk o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku z 29 III 2017, s. 1.

² Zgromadzenie Sióstr Szkolnych *de Notre Dame* zostało założone w 1833 r. w Bawarii przez bł. Marię Teresę od Jezusa (Karolina Gerhardinger). Papieskie zatwierdzenie konstytucji siostry szkolne uzyskały w 1865 r. Pierwsze domy na ziemiach polskich powstały na terenie Galicji (Lwów, 1904 r.). Celem nadrzędnym wspólnoty jest działalność oświatowa i wychowawcza. Współcześnie siostry zajmują się katechizacją w szkołach, prowadzą akademik, bursę dla dziewcząt, przedszkola, wielofunkcyjną placówkę opiekuńczo-wychowawczą, domy pomocy społecznej dla chłopców niepełnosprawnych (Strumień, Świebodzice), grupy parafialne dzieci i młodzieży, organizują rekolekcje i dni skupienia dla dzieci i młodzieży, pracują w parafiach (kancelarie, zakrystie, organistki) itp. Opolski dom został założony w 1857 r., ADOp, Zakony Żeńskie. *Notre Dame*, sygn. 14/19, Historia prowincji polskiej Zgromadzenia Sióstr *de Notre Dame*; *Die schlesische Ordensprovinz der Kongregation der Armen Schulschwestern von U.L.Fr. von 1851 bis 1926*, Breslau 1926; Archiwum Zgromadzenia Sióstr Szkolnych *de Notre Dame* w Opolu (dalej: ASSNDOp), E. KUPKA, *Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Polsce (1904–1939)*, Wrocław 1982 (praca mgr.); *tamże*, E. GOŁĄBEK,

w prezentacji obrazu bp. Adamiuka. Wobec skromności spuścizny autobiograficznej po sufraganie opolskim, jest to także kolejny przyczynek do jego życiorysu³. Być może i dla innych współpracowników, uczniów, dawnych parafian i diecezjan biskupa sufragana będzie to zachęta do spisania tego typu wspominków.

1. Płaszczyzny współpracy ze Zgromadzeniem Sióstr Szkolnych *de Notre Dame*

1.1. Współpraca ks. A. Adamiuka z siostrami szkolnymi w Głubczycach

Bp A. Adamiuk spędził dzieciństwo, lata młodości, studiów teologicznych i pierwsze lata posługi kapłańskiej na tzw. Kresach Wschodnich (woj. tarnopolskie i lwowskie). Zmuszony opuścić parafię Busk (archidiecezja lwowska), przez Strzelce Wielkie w diecezji tarnowskiej w 1945 r. trafił do Głubczyc, gdzie osiadła jego najbliższa rodzina (matka – Józefa z Krzyżanowskich i siostra – Helena Madej). Zamieszkał w klasztorze franciszkanów, od nich przeniósł się do domu sióstr szkolnych *de Notre Dame*⁴. Wówczas bliżej poznał charyzmat zgromadzenia. Czy był to pierwszy kontakt ks. Adamiuka z siostrami szkolnymi, czy też zetknął się z nimi podczas swych studiów we Lwowie (1933–1939)? Żadne przekazy nie potwierdzają znajomości przedwojennej, ale możemy założyć, że ówczesny student Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza słyszał o działalności Zgromadzenia Sióstr *de Notre Dame*, wszak ich lwowskie

Prowincja Polska Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w latach 1939–1947, Wrocław 1996, s. 39n. (praca mgr.); H. HATKO (red.), *Uwielbiamy Boga w historii, która trwa. 150 lat obecności Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Opolu 1857–2007*, Opole 2007.

³ Z prac o charakterze biograficznym zob.: A. ADAMIUK, *Wspomnienia*, WUDO 55 (2000), nr 3, s. 124–138; TENŻE, *Wspomnienie*, „Kalendarz Głubczycki” (1994), s. 72; A. SITEK, *Śp. biskup Antoni Adamiuk*, WUDO 55 (2000), nr 3, s. 138–153 (cały numer WUDO poświęcony pamięci bpa Adamiuka); TENŻE, *Biskup Antoni Adamiuk (1913–2000)*, „Śląsk Opolski” 10 (2000), z. 1, s. 37–43; B. BARDON, *Nauczyciel Opolan. Biskup Antoni Adamiuk 18.12.1913–25.01.2000*, Opole 2000; J. KOPIEC, *Biskup A. Adamiuk – ksiądz lwowski na Śląsku Opolskim*, NP 93 (2000), s. 363–377; TENŻE, *Posłany, by głosił prawdę. Życie i posługa biskupa Antoniego Adamiuka (1913–2000)*, Opole 2010; A. SZYMZYNA, *Ks. bp Antoni Adamiuk – kapłan, patriota i nauczyciel*, w: *60 lat harcerstwa w Ziemi Głubczyckiej*, Głubczyce 2006, s. 13–32; Archiwum Uniwersytetu Opolskiego (dalej: AUO), S. GROT, „*Łos wygnańca nieoszczędzonego przez historię, wojny i totalitaryzmy*”. *Biografia biskupa Antoniego Adamiuka (1913–2000)*, Opole 2000 (praca mgr.); M. PATELSKI, „*Solidarny z Solidarnością*” – *przyczynek do biografii opolskiego biskupa pomocniczego ks. Antoniego Adamiuka (1913–2000)*, w: W. POŁAK, W. ROZYŃKOWSKI, M. BIAŁKOWSKI I IN. (red.), *Kościół w obliczu totalitaryzmów. Zbiór studiów dla uchenia XXV rocznicy męczęńskiej śmierci Księdza Jerzego Popiełuszki*, Toruń 2010, s. 785–797.

⁴ W. URBAN, *Duszpasterska siejba kapłanów-repatriantów na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1970*, Wrocław 1972, s. 11–12; E. GOŁĄBEK, *Prowincja Polska Zgromadzenia Sióstr*, s. 45; J. KOPIEC, *Biskup A. Adamiuk*, s. 370; A. SITEK, *Śp. biskup Antoni Adamiuk*, s. 140; A. HANICH, *Duchowni z Kresów Wschodnich na Śląsku Opolskim po II wojnie światowej*, w: E. TRELA-MAZUR (red.), *Powojenne losy inteligencji kresowej*, Opole 2007, s. 130.

szkoły dla dziewcząt (powszechna, gimnazjum i licea) cieszyły się wówczas wysokim prestiżem⁵. Teżę tę potwierdzają wspomnienia pierwszych polskich sióstr w Głubczycach, którym ks. Adamiuk opowiadał o genezie ich zgromadzenia we Lwowie⁶.

W Głubczycach ks. Adamiuk pełnił funkcję spowiednika sióstr szkolnych (1948–1954)⁷. Co równie istotne – podobnie jak siostry – był katechetą (siostry uczyły w tamtejszym gimnazjum i liceum, ponadto prowadziły szkołę gospodarstwa domowego dla dziewcząt i dom dziecka)⁸. Po latach biskup wspominał m.in. radosną s. Anatólię Wdowiak, która w trudnych powojennych czasach jeździła po mieście z wózkiem i kwestowała dla podopiecznych tego domu⁹. Obdarzony talentem pedagogicznym ksiądz był lubiany przez wychowanków tej placówki. Znajomości wówczas zawarte utrzymywał jeszcze długo po opuszczeniu Głubczyc. Od zakonnic uczył się radości w trudnościach, sam emanował pogodą ducha. Okazywał wsparcie w trudnych latach Polski „ludowej”, kiedy władze publiczne podejmowały kroki w celu przejęcia nieruchomości domu głubczyckiego¹⁰. Był świadkiem dramatu sióstr w 1954 r. Komuniści w ramach akcji „X-2” wyrzucili wówczas z klasztorów ponad 1500 zakonnic i umieścili je w obozach pracy. Głubczyckie siostry szkolne, podobnie jak inne zakonnice, były bezpodstawnie pomawiane o przechowywanie broni i ukrywanie gestapowców¹¹.

W związku z nominacją na diecezjalnego wizytatora nauki religii w 1957 r. ks. Adamiuk opuścił Głubczyce. Zachował życzliwą pamięć dla tamtejszych sióstr.

⁵ W budynku przy ul. Ochronek 8a oprócz klas znajdowały się m.in.: sala gimnastyczna i konferencyjna, biblioteka, aula, izba harcerska. Wśród nauczycieli byli też wykładowcy akademicy, m.in. Ewa Małczyńska (z domu Szeuiger) – po wojnie wybitna badaczka historii Śląska, M. WALCZEWSKA, *Stulecie szkoły ss. Notre Dame we Lwowie*, „Cracovia Leopoliis” (2005), nr 3, s. 33; ASSNDOP, E. KUPKA, *Zgromadzenie Sióstr Szkolnych*, s. 29.

⁶ ASSNDOP, Relacja ustna s. Angeli Orłowskiej z 28 III 2017; *tamże*, E. KUPKA, *Zgromadzenie Sióstr Szkolnych*, s. 23n.

⁷ ADOp, Zakony Żeńskie. Notre Dame, sygn. 14/19, Pismo przełożonej prowincjalnej m. J. Bonczek do Ordynariatu Śląska Opolskiego z 17 V 1951; ASSNDOP, sygn. II.B.XV/2a, Kuria opolska, Korespondencja 1946–1957, Pismo Kurii Diecezjalnej Śląska Opolskiego LG XXV, nr 23/51 z 17 V 1951 do przełożonej prowincjalnej J. Bonczek.

⁸ ADOp, Zakony Żeńskie. Notre Dame, sygn. 14/19, Protokół powizytacyjny z 29 X 1946. Dwie siostry uczyły w gimnazjum, s. Emanuela Wyrka prowadziła lekcje języka angielskiego w liceum. We wspólnocie były też dwie pielęgniarki (s. Coe Kotz i s. Zacharia Hylla), w szpitalu pracowała s. Austrudis Schafton. Wspólnota liczyła wówczas 15 sióstr.

⁹ ASSNDOP, Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej o bp. A. Adamiuku z 28 II 2017, rkp., s. 7.

¹⁰ ADOp, Zakony Żeńskie. Notre Dame, sygn. 14/19, Pismo przełożonej prowincjalnej m. Janiny Wizor do Rady Ministrów PRL z 5 IX 1961.

¹¹ A. SITEK, *Organizacja i kierunki działalności kurii Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1956*, Wrocław 1986, s. 127; A. MIREK, *Siostry zakonne w obozach pracy PRL w latach 1954–1956*, Lublin 2009, s. 270.

Przyjeżdżał do głubczyckiej wspólnoty stosunkowo często, a to głównie ze względu na odwiedzinę grobu swej matki. Przychodził wtedy do klasztoru, był zainteresowany domem dziecka. Także gdy przejeżdżał nieopodal innych domów zakonnych, nie omieszczał ich odwiedzić – dotyczyło to klasztoru w Strumieniu na Śląsku Cieszyńskim, czy w Krzydlinie Małej k. Wołowa¹².

1.2. Relacje z siostrami szkolnymi poprzez Kurię Administracji Apostolskiej i Diecezji Opolskiej

Od 1961 r. ks. Adamiuk pełnił obowiązki kanclerza opolskiej kurii. Warto przypomnieć, że jej zręby od 1945 r. współtworzyły siostry szkolne: Elżbieta Grelowska, Heryberta Piechaczek i Bolesława Oczkowska. Zakonnice opracowały kartoteki całej diecezji, która obejmowała 450 parafii, spisy księży, dane dotyczące parafii. W kolejnych latach pracowały tam m.in. siostry: Leontyna Fortuna, Gabriela Buchta, Witolda Franek, Bronisława Adamczyk, Laurencja Włodarczyk, Gemma Lesz, Faustyna Słodownik, Leonarda Tymich, Oktawia Michalska, Fabiana Tomala, Angela Orłowska, Irminda Maciejewska, Ligia Kret. Siostry pełniły funkcje sekretarki, pracowały w sądzie biskupim, archiwum, na furcie. Po 1970 r., a więc po nominacji ks. Adamiuka na opolskiego biskupa pomocniczego, siostry pracujące w kurii miały możliwość częstszej rozmowy z biskupem sufraganiem¹³.

1.3. Relacje z siostrami pracującymi w Wydawnictwie św. Krzyża

Ks. Adamiuk zastąpił na funkcji kanclerza kurii opolskiej ks. Zygmunta Curzydło, który w 1957 r., na polecenie bpa Franciszka Jopa, reaktywował Wydawnictwo św. Krzyża¹⁴. Dzieło prowadzenia w trudnych uwarunkowaniach Polski komuni-

¹² ADOp, Zakony Żeńskie. Notre Dame, sygn. 14/19, Pismo bpa A. Adamiuka do ks. P. Kiczki z 30 XI 1974. Troskę tę można dostrzec chociażby w piśmie określającym zmiany wystroju kaplicy. Biskup znając układ architektoniczny domu, życzliwie i praktycznie podpowiadał, jak zastosować reformy Soboru Watykańskiego II w zakresie urzędzenia kaplic. Także głubczyczanie (siostry, księża, harcerze, władze miasta) zachowują żywą pamięć o swym duszpasterzu, zob. WIESŁAW, *Przed 100. rocznicę urodzin „O wiarę – AVE”* (2012), nr 27–28, s. 6.

¹³ ASSNDOp, sygn. II.G.II/6, Kwestionariusz do pisania wspomnień i zbierania relacji, nr 19, s. M. Elżbieta Grelowska; Relacja ustna s. Amaty Kupka z 28 III 2017; zob. A. SITEK, *Organizacja i kierunki*, s. 135.

¹⁴ J. KOPIEC, *Wydawnictwo Św. Krzyża po 1956 r.*, <http://www.wydawnictwo.opole.pl/historia> (20 IV 2017); TENŻE, *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, Opole 1991, s. 133–135; Z. POL-LAK, *Wydawnictwo Świętego Krzyża – ponad 60 lat tradycji wydawniczej*, „Bibliotekarz Opolski” 56 (2012), nr 3, <http://www.bibliotekarzopolski.pl/bo55-20.html> (13 IV 2017). Ks. Curzydło był dyrektorem wydawnictwa do 1976 r. Zastąpił go na tej funkcji ks. Ernest Nozinski.

stycznej tak newralgicznej instytucji, jak wydawnictwo kościelne, odbywało się z nieocenionym wkładem sióstr szkolnych *de Notre Dame*. To one od 1957 r. prowadziły sekretariat, księgowość, zaopatrzenie, sprzedaż, współpracowały z introliigatorami. Długoletnimi pracownicami wydawnictwa były siostry: Gaudencja Friedel, Ambrozja Mazur, Amata Kupka, Elina Szymoszek, Karolina Weber, Romualda Pachuła, Ludmiła Młyńczak, Faustyna Słodownik, Leokadia Adamus, Fidelisa Pastuła, Czesława Maziarz, Irena Karwot. W Wydawnictwie św. Krzyża publikowane były m.in. książki opracowane przez ks. A. Adamiuka: *Mały katechizm* i *Historia biblijna*, a że wydań tych publikacji było kilkadziesiąt (ok. 3 mln nakładu, sprzedawanego w całej Polsce), to wizyty były częste. Wynikały one również, a może przede wszystkim, z tego, że bp Adamiuk był m.in. odpowiedzialny za działalność wydawniczą w diecezji¹⁵. W drodze do kurii chętnie i często zachodził do biur wydawnictwa. Przy kawie rozmawiał z siostrami o historii i terażniejszości.

2. Istotne elementy sylwetki

W wyżej wymienionych okolicznościach siostry szkolne poznały ks. Adamiuka jako wzorowego kapłana, znakomitego katechetę i kaznodzieję, jako dobrego i prostego człowieka, strażnika pamięci Kresów Wschodnich oraz obrońcę prawdy i sprawiedliwości, czego przejawem była współpraca z opolską „Solidarnością”.

2.1. Wzorowy kapłan

Podobnie jak inni opolanie, siostry zapamiętały, że bpa Adamiuka często można było spotkać spacerującego wokół katedry z różańcem w ręku – „był człowiekiem modlitwy”¹⁶. Wiele zakonnice podkreśla, że bp Adamiuk zawsze chodził w pełnym stroju kapłańskim. Tego samego oczekiwał od innych księży. Nie tolerował u nich palenia papierosów¹⁷. Nie znaczy to, że był formalistą.

Nie był perfekcjonistą, czy typem urzędowego biurokraty, ale raczej kapłanem, dla którego liczy się bliźni, człowiek potrzebujący pomocy, wysłuchania, szacunku¹⁸.

¹⁵ AUO, S. GROT, „*Los wygnança nieoszczędzonego przez historię, wojny i totalitaryzmy*”, s. 59.

¹⁶ ASSNDOP, Wspomnienie s. Michaliny Radziejewskiej z 17 III 2017, mps, s. 1.

¹⁷ *Tamże*, Cz. MAZIARZ, *Wspomnienie o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku*, s. 3 (rkp.).

¹⁸ *Tamże*. W bardzo podobnym duchu wypowiadał się kard. Henryk Gulbinowicz. Podczas mowy pogrzebowej dziękował zmarłemu bp. Adamiukowi za to, że „siebie nigdy nie oszczędzał, żeś nie szukał wygody, że nie chciałeś przywilejów, że byłeś na posterunku jak żołnierz, że byłeś do dys-

Doceniał wartość czasu spędzonego na rozmowie. Niekiedy żartował: „Siostrzo, zostaw te rachunki, usiądź i pogadaj”¹⁹. Spostrzeżenia innych zakonnic wyraziła s. Michalina Radziejewska: „Przebywanie z Nim było wielką radością. Wnosił dużo pokoju, był zawsze uśmiechnięty, zauważał każdego: małego i wielkiego człowieka”²⁰. Był wzorem skromności, człowiekiem wolnym od potrzeby posiadania dóbr materialnych. W duchu pokory zachował wierność swemu hasłu biskupiemu: *Fiat voluntas Tua*. Trudności i przeciwności przyjmował w poczuciu zawierzenia ich Bogu. Starał się przekonywać do takiej postawy innych, np. chorych. Pokorę w duchu Chrystusowym łączył z postawą pełną godności, jakże istotną w latach wojny i komunizmu. W opinii siostr zakonnych, a zapewne nie tylko ich, religijność ks. Adamiuka nie była oparta na wzniosłych wywodach teoretycznych, ale na jasnym i czytelnym przekazie, że wiara musi być osadzona na miłości i szacunku względem bliźniego. Uczył poszanowania prawdy i sprawiedliwości. Był człowiekiem wewnątrznie wolnym. Przekonywali się o tym wierni, współbracia w kapłaństwie, siostry zakonne, a także funkcjonariusze władz publicznych. Jako człowiek prawy nie tolerował kłamstwa, udawania i kręactwa. Zgodnie ze swym urzędem napominał, ale nie był krytykancki, nie oczerniał, nie pomawiał. Dotyczyło to też jego opinii na temat przedstawicieli władzy „ludowej”. Miał o niej sprecyzowane, negatywne zdanie, ale nie rzucał pochopnych ocen, starał się być sprawiedliwym – także względem przeciwników politycznych.

Bp Adamiuk był postrzegany jako wzór pracowitości. Zarówno w czasach posługi w Głubczycach, jak i w Opolu, przestrzegano, że nadmierne obciążenie może doprowadzić go do gruźlicy (w Głubczycach, oprócz innych obowiązków duszpasterskich, prowadził tygodniowo po 40 lekcji religii)²¹.

2.2. Wybitny katecheta

Ks. Adamiuk szybko dał się poznać jako znakomity katecheta, a przejawem uznania było mianowanie go na funkcję diecezjalnego wizytatora lekcji religii²².

pozycji każdego człowieka”, H. GULBINOWICZ, *Słowo wygłoszone podczas mszy św. w dniu pogrzebu śp. biskupa Antoniego Adamiuka (Katedra opolska, 28 I 2000)*, WUDO 55 (2000), nr 3, s. 100.

¹⁹ ASSNDOp, Cz. MAZIARZ, *Wspomnienie o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku*, s. 2 (rkp.).

²⁰ *Tamże*. Wspomnienie s. Michaliny Radziejewskiej z 17 III 2017, s. 1 (mps).

²¹ ADOp, bez sygn., Pismo administratora apostolskiego B. Kominka do franciszkanów w Głubczycach z 31 XII 1947; A. ADAMIUK, *Wspomnienie*, s. 72; A. SITEK, *Śp. biskup Antoni Adamiuk*, s. 143.

²² Na prośbę bpa Franciszka Jopa ks. Adamiuk został wizytatorem nauki religii na obszar opolskiej Administracji Apostolskiej w 1957 r. Rok później przejął wykłady z zakresu pedagogiki i katechetyki w nyskim Wyższym Seminarium Duchownym; K. DOLA, *25 lat Seminarium Duchownego*

W pracy katechetycznej, jakże istotnej w okresie PRL, chętnie widział siostry szkolne *de Notre Dame*, co należy uznać za duże wyróżnienie ze strony cenionego autora podręczników katechetycznych i wymagającego metodyka katechetyki.

Inicjował tworzenie dwuletnich kursów katechetycznych, w których uczestniczyły siostry *de Notre Dame* i członkinie innych wspólnot zakonnych. Spotkania odbywały się m.in. w auli klasztoru na Małym Rynku²³. Wykładał etykę, dydaktykę katechezy, elementy psychologii dziecka²⁴. W opinii s. Ambrozji Mazur, która religii uczyła w latach 1969–2010, w zakresie przekazywanych przez ks. Adamiuka zasad pedagogiki można było wyczuć szkołę korczakowską, m.in. w partnerskim traktowaniu ucznia. Pośród innych wskazań podkreślał, by każda lekcja miała przerywnik w postaci celnej anegdoty bądź luźnej opowiadki. Kurs kończył się egzaminem, ale

ks. Adamiuk nie był surowym egzaminatorem. W razie problemów naprowadzał na odpowiedź. Dało się wyczuć jego przychyłość i to ośmielało w tej stresującej sytuacji²⁵.

Bp Adamiuk cenił siostry szkolne za zdolności pedagogiczne i zachęcał przełożone zgromadzenia do angażowania wspólnoty w prowadzenie katechezy²⁶. Wysyłał kleryków, by hospitowali lekcje religii prowadzone przez siostry *de Notre Dame*²⁷. Innym wyrazem akceptacji dla działalności oświatowo-wychowawczej siostr szkolnych były jego wizyty na spotkaniach formacyjnych i dniach skupienia dla dziewcząt (np. w Głębzcycach w 1986 r.). Uznanie było obopólne. Siostry cieszyły się z kazań wygłaszanych w duchu patriotycznym podczas tych odwiedzin.

Śląska Opolskiego w Nysie, WUDO 29 (1974), nr 11–12, s. 359–360; J. KOPIEC, *Posłany, by głosić prawdę*, s. 29–30.

²³ Relacja ustna s. Patrycji Nikiel z 28 III 2017; relacja ustna s. Ambrozji Mazur z 28 III 2017. Wcześniej kursy takie były prowadzone z inicjatywy przełożonych Zgromadzenia Sióstr Szkolnych *de Notre Dame*; wykładawcą był ks. A. Sitek.

²⁴ ADOp., bez sygn., Kursy katechetyczne. Z uznaniem o kursach opolskich i zabrskich oraz ich specyfice na tle kursów organizowanych w innych diecezjach zob. J. DOPPKA, *Katechizacja w Polsce 1945–1990*, Pelplin 1998, s. 220.

²⁵ Relacja ustna s. Ambrozji Mazur z 28 III 2017.

²⁶ Siostry stanowiły mniejszość w gronie katechetów (religii uczyły 72 zakonnice i 520 księży), ale było to istotne wsparcie kościelnej kadry pedagogicznej; K. DOLA, *Kościół katolicki na Opolszczyźnie w latach 1945–1965*, NP 22 (1965), s. 107. O polityce władz państwowych w odniesieniu do nauczania religii w diecezji opolskiej zob. J. KOPIEC, *Biskup Franciszek Jop i jego biskupi pomocniczy*, w: P. GÓRECKI (red.), *Życie i posługa biskupa Franciszka Jopa (1897–1976). W 40. rocznicę śmierci pasterza diecezji opolskiej*, Opole 2016, s. 104.

²⁷ ASSNDOp, Wspomnienie s. Michaliny Radziejewskiej z 17 III 2017, s. 1 (mps).

Stanowiły one istotne uzupełnienie formacji dziewcząt²⁸. Był nauczycielem z powołania. Nie pouczał, ale jednocześnie „nie rzucał słów na wiatr”. Tak budował swój autorytet – nie tylko wśród uczniów. We wszystkich relacjach sióstr zakonnych przewija się przekonanie, że to był „ciepły, dobry ojciec”. Podobnie jak i inni katecheci, siostry ceniły w pracy oświatowej *Mały katechizm* opracowany przez bp. Adamiuka²⁹.

Bp Adamiuk podkreślał udział rodziców w wychowaniu religijnym dzieci. Zwracał uwagę na objaśnienie religijnego wymiaru obrzędowości świątecznej, na prezentowanie wychowania religijnego jako zasadniczej alternatywy dla indoktrynacji ateistycznej³⁰. Za istotne uznawał nawiązanie bliskich relacji z młodzieżą, sam był przykładem utrzymywania przyjacielskich kontaktów ze swymi uczniami. Zapewne ze wzajemnością cenił w młodzieży bezkompromisowość, życzliwość, zaufanie³¹. Kładł nacisk na poczucie odpowiedzialności za katechezę. Przestrzegał przed formalizmem, nauką dla oceny, przekazywaniem niezrozumiałych dla ucznia formuł. W jego ujęciu istotą nauczania wiary ma być świadectwo życia³².

Wizytatorem był życzliwym, ale gdy trzeba było, nie unikał krytycznych uwag. Oburzało go, gdy katecheci lekceważąco traktowali swe obowiązki, nie stosowali adekwatnych metod nauczania, zniechęcali dzieci i młodzież do katechezy np. odpytywaniem znajomości reguł³³. Zachęcał do posługiwania się prostym, zrozumiałym, ale starannym językiem polskim (dlatego często propagował czytanie klasycznej literatury polskiej)³⁴. Także siostry zachęcał do lektury książek, m.in.

²⁸ Relacja ustna s. Andrzej Godziek z 28 III 2017; relacja ustna s. Patrycji Nikiel z 28 III 2017.

²⁹ Por. A. SCHUBERT, *Szkolna katecheza na przykładzie diecezji opolskiej*, Opole 1996. Autor opracowania pisanego na progu nowej rzeczywistości pastoralnej i politycznej pominął rolę bpa Adamiuka w kształtowaniu kilku pokoleń dzieci i młodzieży nie tylko na terenie diecezji opolskiej.

³⁰ A. ADAMIUK, *List pasterski na rozpoczęcie roku katechetycznego 1984/85*, WUDO 39 (1984), nr 9, s. 272. W liście tym biskup zwracał się m.in. w obronie młodzieży zawiedzionej propagandą rządzących, manipulowanej przez cenzurę, pozbawioną wolności, rozczarowaną poczuciem brakiem nadziei na lepszą przyszłość. Wskazywał na wzór prezentowany w nauczaniu ks. Jerzego Popiełuszki i prymasa Stefana Wyszyńskiego. Zob. J. DOPPKE, *Katechizacja w Polsce*, s. 109n.; S. WÓJCIK, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego. Na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961*, Wrocław 1995, s. 59n.

³¹ Zob. A. ADAMIUK, *Wspomnienie*, s. 72.

³² ADOp, sygn. 5/3, Personalalia bpa Adamiuka, Rozważania katechetyczne. Advent 1968; ASSNDOp, Wspomnienie s. Michaliny Radziejewskiej z 17 III 2017, s. 1 (mps).

³³ ADOp, sygn. 5/3, Personalalia bpa Adamiuka, Protokół z wizytacji religii w parafii św. Elżbiety w Nysie z 7 X 1965.

³⁴ Relacja s. Andrzej Godziek z 28 III 2017; relacja s. Patrycji Nikiel z 28 III 2017; ASSNDOp, Cz. MAZIARZ, *Wspomnienie o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku*, s. 2; por. A. SCHUBERT, *Szkolna katecheza*, s. 36.

w celu kształtowania kultury wypowiedzi („Trzeba czytać, a nie te banalne filmy oglądać!”³⁵). Ulubieni pisarze bpa Adamiuka to poeta Władysław Syrokomla (1823–1862) oraz Józef Bieniasz (1892–1961) – autor opowiadań, w których istotną rolę odgrywa przyroda południowo-wschodnich rejonów II Rzeczypospolitej. Z lubością przywoływał sceny z osadzonej na Kresach powieści Tadeusza Dołęgi-Mostowicza *Znachor*.

Zwracał uwagę nie tylko na głoszone treści, ale też na strój katechety i jego postawę. Doceniał wagę wymiaru praktycznego katechezy – ustalanie terminów spotkań w porozumieniu z młodzieżą, estetykę salki, jej wyposażenie w dobry sprzęt audiowizualny³⁶.

2.3. Odważny kaznodzieja

Zdolności katechetyczne ks. Adamiuk wykorzystywał jako kaznodzieja. Mówił językiem prostym, jego przekaz był konkretny, obrazowy i za to cenili go słuchacze, w tym także siostry zakonne³⁷. Wśród poruszanych wątków były raz w miesiącu omawiane „plotki”, czyli uwagi na temat zachowań i postaw religijnych. Zależało mu, by nie traktować ich jako rytuału pozbawionego treści religijnych. Znak krzyża miał być wykonany dokładnie, z rozmysłem, podobnie przyklęknięcie przed Najświętszym Sakramentem³⁸. W wymiarze duszpasterskim piętnował odchodzenie od Boga, które uważał za zdradę nie tylko wiary, ale i wartości narodowych. Charakterystycznym elementem nauczania bp. Adamiuka było łączenie treści religijnych z tradycją historyczną. Był ceniony za odważne upominanie się o takie wartości, jak sprawiedliwość i prawda.

³⁵ ASSNDOp, Cz. MAZIARZ, *Wspomnienie o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku*, s. 4. Biskup opracowywał fiszki, na których charakteryzował obejrzone filmy z naciskiem na ich ocenę moralną, np. *Rzymskie wakacje* Williama Wylera z 1953 r. uznał za film „pełen zdrowego humoru”, przeznaczony dla widza powyżej 16. roku życia. ADOp, sygn. 5/3, Personalalia bpa Adamiuka, „Rzymskie wakacje”.

³⁶ ASSNDOp, Wspomnienie s. Michaliny Radziejewskiej z 17 III 2017, s. 1.

³⁷ Jako dobry kaznodzieja dał się poznać już przed wojną. Parafianie z Buska wspominali, że zawsze odwoływał się do historii, miejsca rodziny w społeczeństwie, A. SZYMCZYNA, *Ks. bp Antoni Adamiuk*, s. 16. Kilka kazań bpa A. Adamiuka opublikował bp Jan Kopiec, *Posłany, by głosić prawdę*, s. 78–97, por. TENZE, *Biskup A. Adamiuk – ksiądz lwowski*, s. 371.

³⁸ Relacja ustna s. Amaty Kupki z 28 III 2017; ASSNDOp, Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej o bpie A. Adamiuku z 28 II 2017, s. 1.

2.4. Człowiek dobry

Biskup A. Adamiuk dostrzegał i cenił godność każdego człowieka, niezależnie od profesji, zamożności, wieku, narodowości. Umiał okazać dobroć drobnymi gestami – miłym słowem, niepozornym prezencikiem. Pomagał wszystkim proszącym o wsparcie, „nawet gdy nadużywano jego dobroci”³⁹. Odzież (koszule, swetry) kupowaną przez jego siostrę, Helenę, a później elżbietankę, s. Hartmannę, rozdawał ubogim, tak więc szafa świeciła przeważnie pustkami⁴⁰. Siostrom szkolnym przekazywał pewne kwoty pieniędzy dla potrzebujących („Nikt nie odszedł od niego bez pomocy”)⁴¹. Na wsparcie mogli liczyć ubodzy klerycy, rodziny opozycjonistów. Nie odmawiał pomocy pijakom, z zastrzeżeniem, że wsparcie ma być przekazywane w formie żywności. Starał się zrozumieć osoby z problemem alkoholowym. Ich nałóg czasem tłumaczył przeżyciami czasu wojny, kiedy wielu ludzi nie miało nic oprócz alkoholu i suchego chleba⁴². Sam zaznał głodu. Wspominał siostrom, że w czasie wojny bywało, że przez kilka dni nic nie jadł. Z tego okropnego okresu został mu syndrom przechowywania suchego chleba. Miał do niego szacunek nadzwyczajny. Okruchy, które zostawały, wysypywał ptakom na parapet okna swego mieszkania⁴³. Zakonnice postrzegały go jako człowieka pełnego wewnętrznej pokój, ale gdy kiedyś jedna z siostr zapytała go, czy nigdy się nie zdenerwował, nie zaprzeczył. Jego ostrą reakcję wywołała informacja o spożywaniu alkoholu na przyjęciu z okazji I Komunii św. Traktował to jako niewybaczalne zgrzeszenie dzieci⁴⁴.

W swej otwartości i dobroci ochoczo dzielił się z siostrami darami, jakie ofiarowano mu podczas wizytacji parafii. Pracownikom wydawnictwa przynosił nierząd-

³⁹ ASSNDOp, Cz. MAZIARZ, *Wspomnienie o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku*, s. 2.

⁴⁰ Relacja ustna s. Amaty Kupki z 28 III 2017; ADOp, *Wspomnienie s. Anny Bonk o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku* z 29 III 2017, s. 1.

⁴¹ ASSNDOp, *Wspomnienie s. Michaliny Radziejewskiej* z 17 III 2017, s. 1 (mps). Biskup nie życzył sobie ewidencjonowania tej pomocy, nagłaśniania jej. Zob. *Wybieram się do innej Ojczyzny. Ostatnia, niepublikowana i nieautoryzowana rozmowa Danuty Nowickiej z biskupem Antonim Adamiukiem*, „Nowa Trybuna Opolska”, nr 30 z 5–6 II 2000.

⁴² ASSNDOp, *Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej o bpie A. Adamiuku* z 28 II 2017, s. 10 (rkp.); *tamże*, L. ADAMUS, *Ksiądz biskup Antoni Adamiuk. Wspomnienie siostry szkolnej de Notre Dame* z 11 II 2017, s. 1 (mps); relacja ustna s. Amaty Kupki z 28 III 2017.

⁴³ Relacja ustna s. Angeli Orłowskiej z 28 III 2017.

⁴⁴ ASSNDOp, *Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej o bpie A. Adamiuku* z 28 II 2017, s. 13 (rkp.). Ks. Adamiuk często piętnował plagę pijaństwa. Problemowi temu poświęcał dużo uwagi już jako dziekan głębczycki (od 1946 r.). Tej kwestii dotyczyło nauczanie w trakcie misji i rekolekcji. Był członkiem Komisji Katechetycznej, Trzeźwości oraz Duszpasterstwa Ludzi Pracy Episkopatu Polski. Zob. ADOp, sygn. 5/3, *Personalalia bpa Adamiuka, Sprawozdanie dziekańskie ks. A. Adamiuka* za rok 1956 z 31 III 1957.

ko na śniadanie kaszankę, ciasto, a niekiedy swoje ulubione pierogi ruskie (lubił też przygotowywaną przez siostry kaszę gryczaną). Po uroczystości bierzmowania przekazywał bukiety kwiatów zakonnicom do klasztornej kaplicy. Kiedy przynosił siostronom np. czekoladę, to ją napoczywał, tak by siostry – zgodnie z ówczesną regułą zakonną – nie musiały oddawać podarku przełożonym⁴⁵.

2.5. Człowiek prosty

Siostry zakonne doceniały, że nigdy nie okazywał swej wyższości. Raczej unikał sytuacji oficjalnych, wołał przebywać wśród ludzi prostych. W naturalny sposób przełamywał dystans. Chętnie dzielił się wydarzeniami z życia swej rodziny. Głęboko przeżył śmierć siostrzeńca – lekarza z Głubczyc, który zginął w wypadku samochodowym pod Przemyślem, skąd pochodziła jego żona. Nigdy nie dawał odczuć, że jako hierarcha kościelny stoi ponad wiernymi. Wszystkie siostry podkreślają brak pychy, ale zarazem poczucie godności biskupa. Jedna z sióstr szkolnych deklarowała:

Od Księdza Biskupa uczyłam się życia w prawdzie, patriotyzmu, ukochania polskiej literatury, bycia sobą, kroczenia czasem pod prąd. Imponował mi jego prosty, szczerzy styl bycia i życia⁴⁶.

Biskup zapraszał siostry do swojej kaplicy. Uczestniczyły w Mszach św. odprawianych w miarę regularnie co miesiąc lub przy okazji jubileuszy i świąt. Po liturgii odbywało się spotkanie, połączone z posiłkiem. Częstośwał tym, co miał w lodówce.

Nie było to śniadanie z zastawą, kawką w filizance itd. Zachęcał do dzielenia się większą kiełbasą. Każda z nas miała sobie ułamać kąsek tej kiełbasy i tak zagryzałyśmy z pajdką chleba. Było swojsko, rodzinnie, zwyczajnie⁴⁷.

Jego mieszkanie było skromne – kaplica, dwa pokoiki i łazienka. Otoczone było pamiątkami od grup społecznych, np. górników. Siostry pomagały księdzu utrzymać porządek („ogarnąć dom”), chociaż on uważał, że nie ma potrzeby marnować

⁴⁵ ASSNDOp, Cz. MAZIARZ, *Wspomnienie o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku*, s. 3.

⁴⁶ *Tamże*.

⁴⁷ Relacja ustna s. Angeli Orłowskiej z 28 III 2017; ASSNDOp, s. 2; L. ADAMUS, *Ksiądz biskup Antoni Adamiuk. Wspomnienie siostry szkolnej de Notre Dame z 11 II 2017*, s. 1 (mps).

czasu na sprzątanie, lepiej go poświęcić na rozmowę. Oczywiście nie pozwalał ruszać papierów na biurku, natomiast z wdzięcznością odbierał troskę zakonnic o kaplicę. Siostry ubierały choinkę. Razem z biskupem kolędowały (jego ulubione kolędy to te najstarsze: *Bracia patrzcie jeno* i *A wczora z wieczora*). Na kolędowanie przychodził też na Mały Rynek 5. Wówczas „włączał się po swojemu do naszych śpiewów”, opowiadał o historii, przytaczał anegdotki. Przeplatał je swoimi powiedzeniami: „Panie dzieju”, „Prawda, prawda”⁴⁸.

2.6. Człowiek pełen radości

Nawiązywaniu bliskich i bezpośrednich relacji sprzyjało nietuzinkowe poczucie humoru bp. Adamiuka. Lubił opowiadać dowcipy – o nauczycielach, milicjantach, księżach. Potrafił żartować z siebie, np. z braku zdolności wokalnych (mawiał, że: „słoń nadepnął mi na ucho” i że „ma drugi stopień umuzykalnienia: rozróżnia, kiedy śpiewają, bądź grają”)⁴⁹. Bp Adamiuk może uchodzić za typowego humanistę. Miał zmysł historyczny, ale – jak to bywa często w takich przypadkach – nie znał się na matematyce, do czego otwarcie się przyznawał⁵⁰.

Z przymrużeniem oka przekonywał, że władza komunistyczna nie może mu wiele złego zrobić, bo jest Amerykaninem⁵¹. Z właściwymi sobie poczuciem humoru i odwagą podczas jednego z kazań na Górze św. Anny zwrócił uwagę, żeby SB zmieniła śledzącego go funkcjonariusza, bo „ludzie sobie go już palcami pokazują”⁵².

2.7. Strażnik pamięci historii Kresów Wschodnich

Tematem bardzo chętnie podejmowanym przez bp. Adamiuka w rozmowach i w pracy duszpasterskiej były jego ukochane Kresy: „On nimi żył”⁵³. Wychował się we wsi Maksymówka, oddalonej kilka kilometrów od Zbaraża. Na tamtejszym zamku czytał *Ogniem i mieczem. Z siostrami de Notre Dame* łączyły go korze-

⁴⁸ ASSNDOp, Cz. MAZIARZ, *Wspomnienie o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku*, s. 4.

⁴⁹ *Tamże*, s. 2; relacja ustna ks. Stanisława Rabieja z 25 IV 2017. Pomimo tego, w 1975 r. powierzono mu kierownictwo Diecezjalnego Ośrodka Kształcenia Organistów (w ramach Referatu Nauczania Chrześcijańskiego), A. SITEK, *Śp. biskup Antoni Adamiuk*, s. 145.

⁵⁰ ASSNDOp, Relacja s. Angeli Orłowskiej z 28 III 2017.

⁵¹ Zob. *Wybieram się do innej Ojczyzny*. Urodził się w Pensylwanii (18 XII 1913). Do rodzimej Maksymówki wrócił z matką w 1914 r.

⁵² Por. A. HANICH, *Góra św. Anny – centrum pielgrzymkowe Śląska Opolskiego 1945–1999*, Opole 1999, s. 252, 277. Na obchody annogórskie biskup chętnie zabierał ze sobą siostry szkolne *de Notre Dame*.

⁵³ ASSNDOp, Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej o bp. A. Adamiuku z 28 II 2017, s. 1 (rkp.).

nie lwowskie. Na historii i religii osadzał swój patriotyzm. Akcentował znaczenie wierności Ojczyźnie, poświęcenia, upominał się o należny patriotom szacunek. Dla sióstr uzupełniających wykształcenie po wstąpieniu do zakonu rozmowy z bp. Adamiukiem były nieocenionym źródłem wiedzy historycznej. Te, które nie miały korzeni kresowych, od niego dowiadywały się, czym były zsyłki Polaków w głąb ZSRR⁵⁴. Także wiedzę o Katyniu wiele sióstr czerpało od biskupa. Był on dobrze zorientowany w tajemnicach lasu katyńskiego, bo zginął tam jego szwagier. Siostra Patrycja Nikiel zapisała w swym wspomnieniu:

Dopiero po latach uświadomiłam sobie, że to od ks. biskupa Adamiuka dowiedziałam się, co naprawdę zdarzyło się w Katyniu i jakie było znaczenie tej zbrodni dla współczesnej historii Polski. Ani w domu, ani w szkole nie padał skrót NKWD – o nim też usłyszałam podczas rozmów z ks. biskupem, podobnie jak o tym, co wydarzało się 17 września 1939 r., a także kim były Orleńta Lwowskie⁵⁵.

Dla niektórych sióstr nowością były opowieści o zbrodniach UPA. Ks. Adamiuk z zalem stwierdzał, że prowodyrami nienawiści do Polaków byli duchowni ukraińscy. Współpracowali oni z Niemcami, toteż uciekali przed Rosjanami. Opuszczeni przez swych kapłanów wierni ukraińscy przychodzili po posługę religijną do księży katolickich, co tym bardziej rozsierdzało popów (Rusini narzekali, że ich duszpasteryze zamiast religią zajmowali się polityką i to w jej najgorszym, zbrodniczym wydaniu)⁵⁶. W dramatycznych dniach wojennych ludzie potrzebowali kontaktu z księżmi. Niekiedy spowiadali po 12 godzin na dobę, a penitencjariuszami byli niemal wyłącznie grekokatolicy, bo Polacy z rejonu Buska albo zginęli, albo uszli⁵⁷.

Bp Adamiuk dawał wyraz oburzeniu, że skrywana jest prawda o ludobójstwie Polaków na Wschodzie. W swych relacjach powojennych mówił też o zbrodniach niemieckich⁵⁸. Ze wzruszeniem odbierał opowieści s. Laurencji Włodarczyk, która

⁵⁴ Wśród deportowanych w 1940 r. była najbliższa rodzina ks. Adamiuka. Jego ojciec tej gehenny nie przeżył – zmarł pod Charkowem, podobnie brat, który zakończył życie w Buzulu (obwód orenburski w Rosji). Konsekwencją zesłania były zachowania mamy i siostry, które zawsze nosiły ze sobą suchy chleb. ASSNDop, Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej o bpie A. Adamiuku z 28 II 2017, s. 6 (rkp.).

⁵⁵ Relacja s. Patrycji Nikiel z 28 III 2017.

⁵⁶ ASSNDop, Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej o bp. A. Adamiuku z 28 II 2017, s. 4 (rkp.).

⁵⁷ *Tamże*, s. 3; A. ADAMIUK, *Wspomnienia*, s. 134–135. Na temat losów duchowieństwa w dekanacie Busk zob. W. URBAN, *Droga Krzyżowa Archidiecezji Lwowskiej w latach II wojny światowej 1939–1945*, Wrocław 1983, s. 55–57; *Uzupełnienie wspomnień na spotkaniu z księdzem biskupem 14 X 1995 w Opolu*, w: M. TROJAN-KRZYNOWA, *Miasto Busk i okolice na kresach II Rzeczypospolitej*, Racibórz 1998, s. 149–152

⁵⁸ Por. A. ADAMIUK, *Wspomnienia*, s. 132.

przeżyła powstanie warszawskie. Siebie nie kreował na bohatera, choć niektóre wydarzenia przekonują, że wykazywał taką postawę. Wracał pamięcią do przesłuchań przez NKWD w 1939 r., ale nie opowiadał szczegółów. Niewątpliwie odwagi wymagała posługa kapłańska chorym na tyfus. Z narażeniem życia udzielał lekcji religii i języka polskiego. W tragicznym czasie ludobójstwa Polaków przyszedł do niego Sikorski – dyrektor młyna w Busku, a zarazem banderowiec, i wezwał go do swej umierającej matki. Ks. Adamiuk podejrzewał, że to podstęp, którego celem jest wywabienie go i zabicie gdzieś w tajemnicy. Okazało się, że rzeczywiście matka Sikorskiego prosiła o spowiedź. Kilka dni później zmarła. Ponownie poproszono katolickiego kapłana o posługę. Nie odmówił, w zamian za co oferowano mu dużą ilość żywności i pieniędzy. Nie przyjął ich. Słuchającym relacji siostrom zwracał uwagę, że miłość do matki tego banderowca świadczy, iż nawet w takim łotrze można znaleźć nutę dobroci.

Pomimo wielu realnych niebezpieczeństw, biskup wspominał czas wojny jako „najpiękniejsze lata pracy kapłańskiej” i jedności Polaków w obliczu zagrożenia zewnętrznego. Podkreślał solidarność rodaków. Wszyscy wiedzieli, kto ukrywał osoby poszukiwane przez okupantów, kto jest żołnierzem AK, kto organizuje tajne nauczanie, a nikt nie zdradził⁵⁹.

Kontakty z kresową ojczyzną utrzymywał też po wojnie. Ogromną radość sprawiały mu spotkania z dawnymi parafianami z Buska. Przekazywał pieniądze na odbudowę zniszczonego kościoła parafialnego⁶⁰. Po 1991 r. z dumą umieszczono w buskim kościele fotografię biskupa opolskiego. Więzy zacieśniały się. Z pomocą sióstr i świeckich kurierów biskup przekazywał na Kresy medaliki, różańce, modlitewniki, katechizmy. Trafiały one na Ukrainę, do Kazachstanu i dalej na wschód. Jedną z osób pośredniczących w przekazywaniu tych materiałów była s. Ligia Kret. W liście od Józefy Łobacz z Białorusi, wysłanym na nazwisko siostry *de Notre Dame*, dawała wyraz radości, jaką sprawia polskiej społeczności możliwość modlitwy z opolskiej *Drogi do nieba*. Pomimo braku kapłana, kościół wypełniał się na wspólne śpiewy i nabożeństwa. „Ludzie płakali, że nie mamy księdza”, a na Boże Narodzenie do kościoła przyszło dwa tysiące ludzi⁶¹. Bp Adamiuk chciał pojechać do swej kresowej ojczyzny, był już nawet spakowany, ale w ostatniej chwili zrezygnował – bał się swej reakcji na odwiedzenie rodzinnych stron po tak długim rozstaniu⁶².

⁵⁹ ASSNDop, Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej o bpie A. Adamiuku z 28 II 2017, s. 10 (rkp.); A. ADAMIUK, *Wspomnienia*, s. 135.

⁶⁰ *Tamże*. Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej o bp. A. Adamiuku z 28 II 2017, s. 10 (rkp.).

⁶¹ *Tamże*, s. 9. Wśród osób zaangażowanych w tę akcję byli Krystyna Rostocką oraz Kazimierz Kobialko. Zob. J. KOPIEC, *Biskup A. Adamiuk – ksiądz lwowski*, s. 375; A. SITEK, *Śp. biskup Antoni Adamiuk*, s. 148.

⁶² Relacja ustna s. Angeli Orłowskiej z 28 III 2017.

2.8. obrońca prawdy i sprawiedliwości – opoka opozycjonistów opolskich

Jako niekwestionowany autorytet moralny, bp Adamiuk był dla siostr przewodnikiem nie tylko w kwestiach wiary, ale także w sprawach politycznych. Siostrom imponowało, że ich biskup tak odważnie i bezkompromisowo głosi prawdę⁶³. Przy kawie w wydawnictwie mówił, że gdy próbowano go zastraszyć, wówczas deklarował funkcjonariuszom, że z ambony opowie o metodach stosowanych wobec niego i Kościoła⁶⁴. Jednocześnie, w przeciwieństwie do wielu rodaków, nie był bezkrytyczny wobec przywódców świata zachodniego. Wyrażał rozgoryczenie, że Polska została zdradzona przez Roosevelta i Churchilla. Nie krył pretensji do przedwojennych władz RP, z marszałkiem Edwardem Rydzem-Śmigłym na czele, za opuszczenie rodaków we wrześniu 1939 r.⁶⁵

Bp Adamiuk jasno prezentował swoją opinię na temat rzeczywistości politycznej doby PRL⁶⁶, ale w rozmowach z siostrami raczej nie wchodził w szczegóły swego zaangażowania na rzecz opozycji. A siostry nie dopytywały się o to. Wiedziały, że o niektórych sprawach nie należy rozmawiać. Wyjątkiem była s. Angela Orłowska, pracująca w opolskiej kurii, która mocno angażowała się w działalność m.in. Diecezjalnego Komitetu Pomocy Osobom Pozbawionym Wolności i ich Rodzinom⁶⁷. Blisko współpracowała z bp. Adamiukiem i kanclerzem opolskiej kurii, ks. Alojzym Sitkiem, w ich działaniach wspierających opozycjonistów.

Księża nie mieli przede mną żadnych sekretów, znałam kulisy podejmowanych działań na rzecz ludzi angażujących się w walkę o wolną Polskę⁶⁸.

⁶³ Zachęcenii postawą bp. Adamiuka także inni księża poruszali temat obrony wolności, np. kanclerz kurii opolskiej ks. Alojzy Sitek 27 IV 1983 r. (pierwsza rocznica aresztowania działaczy opolskiej „Solidarności”) w kaplicy siostr *de Notre Dame* wygłosił kazanie nt. „Mury więzień nie stłumią wiecznych idei «Solidarności»”. Oprócz siostr uczestnikami tej Mszy św. byli członkowie rodzin opozycjonistów. A. SITEK, *Opolski Diecezjalny Komitet Pomocy Osobom Pozbawionym Wolności i ich Rodzinom*, w: M. PATELSKI, M. ŚWIDER (red.), *Opolskie drogi do niepodległości*, Opole 2007, s. 72.

⁶⁴ ASSNDOP, Cz. MAZIARZ, *Wspomnienie o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku*, s. 3.

⁶⁵ *Wybieram się do innej Ojczyzny*; relacja ustna s. Angeli Orłowskiej z 28 III 2017, por. AUO, S. GROT, „*Los wygnańca nieoszczędzonego przez historię, wojny i totalitaryzmy*”, s. 23.

⁶⁶ Zob. M. PATELSKI, „*Solidarny z Solidarnością*”, s. 786n. Ks. Adamiuk odmawiał kontaktów z PAX, pomimo wyraźnego polecenia ze strony wikariusza kapitulnego ks. Emila Kobierzyckiego, by brać udział w przedsięwzięciach organizowanych przez to stowarzyszenie (*nota bene* tenże nazwał ks. A. Adamiuka „jedynym i rzetelnym dziekanem”). Zob. A. SITEK, *Organizacja i kierunki*, s. 105.

⁶⁷ TENZE, *Opolski Diecezjalny Komitet*, s. 70.

⁶⁸ Relacja ustna s. Angeli Orłowskiej z 28 III 2017.

Na ich polecenie siostra przekazywała pomoc finansową i materialną (paczki z darów) zarówno represjonowanym działaczom, jak i ich rodzinom. Pieniądze – za zgodą ordynariusza diecezji, bpa Alfonsa Nossola – pochodziły z zysku ze sprzedaży prasy katolickiej, np. „L’Osservatore Romano”. Niekiedy, jak w przypadku braci Ryszarda i Jerzego Kowalczyków, przekazywana kwota była pokaźna. Wsparcie to, ze względów konspiracyjnych, oczywiście nie było dokumentowane. Dziś nie ustalimy komu, ile, kiedy przekazano pomocy za pośrednictwem bp. Adamiuka i Kościoła opolskiego. S. Angela była informowana o ukrywaniu opozycjonistów. W poczuciu zaufania i solidarności nie pytano, skąd przybyli, za co są ścigani. Jeden z nich stołował się na plebanii jako rzekomy członek rodziny jednego z księży. Po dwutygodniowym pobycie pojechał dalej. S. Angela uczestniczyła także w przemycie materiałów konspiracyjnych z Zachodu. Bp Adamiuk znał wykorzystywane wówczas metody i wspierał tego typu aktywność⁶⁹.

S. Angela podkreśla wagę obecności bp. Adamiuka podczas procesów sądowych wytaczanych przeciwko opozycjonistom.

Ta obecność dodawała odwagi sądzonym, ale też wpływała na świadków oskarżenia, którzy niekiedy miarkowali się widząc biskupa na sali. Dlaczego on towarzyszył oskarżanym, często jako jedyny? Był niewątpliwie człowiekiem odważnym, a źródło tej odwagi było osadzone w wierze i miłości Ojczyzny⁷⁰.

Także dla sióstr zakonnych bp Adamiuk stanowił cenne wsparcie w momentach dla nich szczególnie trudnych, a takimi były przesłuchania na komendzie wojewódzkiej milicji przy ul. W. Korfantego. Jako pracownice Wydawnictwa św. Krzyża w końcu lat siedemdziesiątych trafiły tam m.in. siostry: Faustyna Słodownik i Balbina Jasińska. Przesłuchujący je oficer z jednej strony groził pistoletem, z drugiej wyraził uznanie dla dyskrecji i zdyscyplinowania sióstr uparcie broniących swych przekonań i niedających się wmanewrować w formułowane oskarżenia. W latach 80. XX w. przesłuchiwana była s. Angela. Po spotkaniach z funkcjonariuszami siostry zdawały relację bp. Adamiukowi, a ten pochwalał ich postawę⁷¹.

⁶⁹ *Tamże.*

⁷⁰ *Tamże.*

⁷¹ Relacja ustna s. Faustyny Słodownik z 28 III 2017; relacja ustna s. Angeli Orłowskiej z 28 III 2017. Podobną procedurę – relacji przełożonym zakonnym i diecezjalnym – stosowano we wcześniejszych latach. Zob. ADOp., sygn. 14/19, Zakony Żeńskie. *Notre Dame*, Sprawozdanie z przesłuchania s. przełożonej Zgromadzenia Sióstr Szkolnych *de Notre Dame* z Głubczyc w Wydziale ds. Wyznań w Opolu 16 VI 1964.

Dla sióstr zakonnych, a zapewne nie tylko dla nich, bp A. Adamiuk mógł stanowić wzór postawy oporu wobec komunizmu. Był wobec niego bezkompromisowy, ale nie potępiał funkcjonariuszy państwa totalitarnego. Uważał ich za „biednych ludzi”, „którzy nie wiedzą, jak wyrwać się z tego zła”⁷².

*

Postać bp. A. Adamiuka wyłaniająca się ze wspomnień sióstr szkolnych *de Notre Dame* może budzić wrażenie przekazu jednostronnego. Jawi się z nich człowiek dobry, prosty, pogodny, sprawiedliwy, odważny. W cytowanych opiniach bp Adamiuk to przyjaciel zgromadzenia i wzorowy kapłan. Ten apologetyczny ton dobrze wyraża modlitwa s. Michaliny Radziejewskiej: „Niech Pan Bóg będzie uwielbiony za Jego życie i posługę biskupią w Kościele opolskim”⁷³. O wiarygodności przytoczonych tu wspomnień i ocen świadczą relacje osób świeckich, które miały kontakt z zmarłym w 2000 r. biskupem opolskim. Formą doceniania oraz upamiętnia jego życia i działalności jest uchwała Rady Miasta Opola z 29 grudnia 2016 r. w sprawie nadania placowi przy katedrze nazwy „Skwer Biskupa Antoniego Adamiuka” (uroczystość miała miejsce 24 kwietnia 2017 r.). Biskup Adamiuk to niekwestionowany autorytet, zarówno dla osób konsekrowanych, jak i wiernych świeckich.

*

Literatura

Źródła archiwalne:

Archiwum Diecezjalne w Opolu:

bez sygn., Kursy katechetyczne.

bez sygn., Pismo administratora apostolskiego B. Kominka do franciszkanów w Głubczycach z 31 XII 1947.

bez sygn., Wspomnienie s. Anny Bonk CSSE o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku z 29 III 2017, s. 1.

⁷² Relacja ustna s. Angeli Orłowskiej z 28 III 2017.

⁷³ ADOp., Wspomnienie s. Michaliny Radziejewskiej z 17 III 2017, s. 1 (mps).

- sygn. 5/3, Personalia bpa Adamiuka, Sprawozdanie dziekańskie ks. A. Adamiuka za rok 1956 z 31 III 1957.
- sygn. 5/3, Personalia bpa Adamiuka, Protokół z wizytacji religii w parafii św. Elżbiety w Nysie z 7 X 1965.
- sygn. 5/3, Personalia bpa Adamiuka, Rozważania katechetyczne. Advent 1968.
- sygn. 5/3, Personalia bpa Adamiuka, „Rzymskie wakacje”.
- sygn. 14/19, Zakony Żeńskie. *Notre Dame*, Historia prowincji polskiej Zgromadzenia Sióstr *de Notre Dame*.
- sygn. 14/19, Zakony Żeńskie. *Notre Dame*, Protokół powizytacyjny z 29 X 1946.
- sygn. 14/19, Zakony Żeńskie. *Notre Dame*, Pismo przełożonej prowincjalnej m. J. Bonczek SSND do Ordynariatu Śląska Opolskiego z 17 V 1951.
- sygn. 14/19, Zakony Żeńskie. *Notre Dame*, Pismo przełożonej prowincjalnej m. Janiny Wizor SSND do Rady Ministrów PRL z 5 IX 1961.
- sygn. 14/19, Zakony Żeńskie. *Notre Dame*, Sprawozdanie z przesłuchania s. przełożonej Zgromadzenia Sióstr Szkolnych *de Notre Dame* z Głubczyc w Wydziale ds. Wyznań w Opolu w dniu 16 VI 1964.
- sygn. 14/19, Zakony Żeńskie. *Notre Dame*, Pismo bpa A. Adamiuka do ks. P. Kiczki z 30 XI 1974.

Archiwum Zgromadzenia Sióstr Szkolnych *de Notre Dame* w Opolu:

- bez sygn., Wspomnienie s. Oktawii Michalskiej SSND o bpie A. Adamiuku z 28 II 2017, rkp., ss. 13.
- bez sygn., Wspomnienie s. Michaliny Radziejewskiej SSND z 17 III 2017, mps, s. 1.
- bez sygn., Maziarz Czesława SSND, Wspomnienie o śp. ks. biskupie Antonim Adamiuku, rkp., ss. 4.
- bez sygn., Adamus Leokadia SSND, Ksiądz biskup Antoni Adamiuk. Wspomnienie siostry szkolnej *de Notre Dame* z 11 II 2017, mps, s. 1.
- sygn. II.B.XV/2a, Kuria opolska, Korespondencja 1946–1957, Pismo Kurii Diecezjalnej Śląska Opolskiego LG XXV, nr 23/51 z 17 V 1951 do przełożonej prowincjalnej m. J. Bonczek SSND.
- sygn. II.G.II/6, Kwestionariusz do pisania wspomnień i zbierania relacji, nr 19, s. Elżbieta Grelowska SSND.

Zbiory prywatne Antoniego Maziarza:

- Relacja ustna s. Amaty Kupki SSND z 28 III 2017.

- Relacja ustna s. Ambrozji Mazur SSND z 28 III 2017.
Relacja ustna s. Andrzej Godziek SSND z 28 III 2017.
Relacja ustna s. Angeli Orłowskiej SSND z 28 III 2017.
Relacja ustna s. Faustyny Słodownik SSND z 28 III 2017.
Relacja ustna s. Patrycji Nikiel SSND z 28 III 2017.
Relacja ustna ks. Stanisława Rabeja z 25 IV 2017.

Opracowania:

- ADAMIUK A., *List Pasterski na rozpoczęcie roku katechetycznego 1984/85*, WUDO 29 (1984), nr 9, s. 271–274.
- ADAMIUK A., *Wspomnienia*, WUDO 55 (2000), nr 3, s. 124–138.
- ADAMIUK A., *Wspomnienie*, „Kalendarz Głubczycki” (1994), s. 72.
- BARDON B., *Nauczyciel Opolan. Biskup Antoni Adamiuk 18.12.1913–25.01.2000*, Opole 2000.
- Die schlesische Ordensprovinz der Kongregation der Armen Schulschwestern von U.L.Fr. von 1851 bis 1926*, Breslau 1926.
- DOLA K., *25 lat Seminarium Duchownego Śląska Opolskiego w Nysie*, WUDO 29 (1974), nr 11–12, s. 338–374.
- DOLA K., *Kościół katolicki na Opolszczyźnie w latach 1945–1965*, NP 22 (1965), s. 69–112.
- DOPPKE J., *Katechizacja w Polsce 1945–1990*, Pelplin 1998.
- GOŁĄBEK E., *Prowincja Polska Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w latach 1939–1947*, Wrocław 1996 (praca mgr.).
- GROT S., „*Los wygnańca nieoszczędzonego przez historię, wojny i totalitaryzmy*”. *Biografia biskupa Antoniego Adamiuka (1913–2000)*, Opole 2000 (praca mgr.).
- GULBINOWICZ H., *Słowo wygłoszone podczas mszy św. w dniu pogrzebu śp. biskupa Antoniego Adamiuka (Katedra opolska, 28 I 2000)*, WUDO 55 (2000), nr 3, s. 97–101.
- HANICH A., *Duchowni z Kresów Wschodnich na Śląsku Opolskim po II wojnie światowej*, w: E. TRELA-MAZUR (red.), *Powojenne losy inteligencji kresowej*, Opole 2007, s. 125–169.
- HANICH A., *Góra św. Anny – centrum pielgrzymkowe Śląska Opolskiego 1945–1999*, Opole 1999.
- HATKO H. (red.), *Uwielbiamy Boga w historii, która trwa. 150 lat obecności Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Opolu 1857–2007*, Opole 2007.

- KOPIEC J., *Biskup A. Adamiuk – ksiądz lwowski na Śląsku Opolskim*, NP 93 (2000), s. 363–377.
- KOPIEC J., *Biskup Franciszek Jop i jego biskupi pomocniczy*, w: P. GÓRECKI (red.), *Życie i posługa biskupa Franciszka Jopa (1897–1976). W 40. rocznicę śmierci pasterza diecezji opolskiej*, Opole 2016, s. 93–111.
- KOPIEC J., *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, Opole 1991.
- KOPIEC J., *Posłany, by głosić prawdę. Życie i posługa biskupa Antoniego Adamiuka (1913–2000)*, Opole 2010.
- KOPIEC J., *Wydawnictwo Św. Krzyża po 1956 r.*, <http://www.wydawnictwo.opole.pl/historia> (20 IV 2017).
- KUPKA E., *Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Polsce (1904–1939)*, Wrocław 1982 (praca mgr.).
- MIREK A., *Siostry zakonne w obozach pracy PRL w latach 1954–1956*, Lublin 2009.
- PATELSKI M., „Solidarny z Solidarnością” – przyczynek do biografii opolskiego biskupa pomocniczego ks. Antoniego Adamiuka (1913–2000), w: W. POLAK, W. ROZYNKOWSKI, M. BIAŁKOWSKI I IN. (red.), *Kościół w obliczu totalitaryzmów. Zbiór studiów dla uczenia XXV rocznicy męczeńskiej śmierci księdza Jerzego Popiełuszki*, Toruń 2010, s. 785–797.
- POLLAK Z., *Wydawnictwo Świętego Krzyża – ponad 60 lat tradycji wydawniczej*, „Bibliotekarz Opolski” 56 (2012), nr 3, w: <http://www.bibliotekarzopolski.pl/bo55-20.html> (13 IV 2017).
- SCHUBERT A., *Szkolna katecheza na przykładzie diecezji opolskiej*, Opole 1996.
- SITEK A., *Biskup Antoni Adamiuk (1913–2000)*, „Śląsk Opolski” 10 (2000), z. 1, s. 37–43.
- SITEK A., *Opolski Diecezjalny Komitet Pomocy Osobom Pozbawionym Wolności i ich Rodzinom*, w: M. PATELSKI, M. ŚWIDER (red.), *Opolskie drogi do niepodległości*, Opole 2007, s. 65–73.
- SITEK A., *Organizacja i kierunki działalności kurii Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1956*, Wrocław 1986.
- SITEK A., *Śp. biskup Antoni Adamiuk*, WUDO 55 (2000), nr 3, s. 138–153.
- SZYM CZYNA A., *Ks. bp Antoni Adamiuk – kapłan, patriota i nauczyciel*, w: *60 lat harcerstwa w Ziemi Głubczyckiej*, Głubczyce 2006, s. 13–32.
- TROJAN-KRZYNOWA M., *Miasto Busk i okolice na kresach II Rzeczypospolitej*, Racibórz 1998.
- URBAN W., *Droga Krzyżowa Archidiecezji Lwowskiej w latach II wojny światowej 1939–1945*, Wrocław 1983.
- URBAN W., *Duszpasterska siejba kapłanów-repatriantów na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1970*, Wrocław 1972.

WALCZEWSKA M., *Stulecie szkoły ss. Notre Dame we Lwowie*, „Cracovia Leopoldis” (2005), nr 3, s. 33–35.

WIESŁAW, *Przed 100. rocznicę urodzin*, „O Wiarę – AVE” (2012), nr 27–28, s. 6.

WÓJCIK S., *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego. Na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961*, Wrocław 1995.

*

Streszczenie: Opolski biskup pomocniczy Antoni Adamiuk blisko współpracował z siostrami szkolnymi *de Notre Dame*, które przed 2000 r. pracowały w kurii diecezji opolskiej i Wydawnictwie św. Krzyża. W pamięci sióstr bp Adamiuk to wzorowy kapłan, znakomity katecheta i odważny kaznodzieja, dobry, skromny i prosty człowiek, strażnik pamięci polskich Kresów Wschodnich oraz obrońca prawdy i sprawiedliwości (związku zawodowego „Solidarność”). W ramach pomocy opozycji antykomunistycznej u boku biskupa działała s. Angela Orłowska SSND. Siostry mogły liczyć na pomoc biskupa w trudnych latach Polski komunistycznej. Organizował wtedy kursy katechetyczne, przygotowujące siostry szkolne do pracy z dziećmi i młodzieżą. Uczył je nie tylko, jak prowadzić lekcje religii, ale także historii Polski. Był dla nich wzorem patrioty. W opinii wszystkich sióstr bp Adamiuk to „ciepły, dobry ojciec”, zawsze życzliwy Zgromadzeniu Sióstr Szkolnych *de Notre Dame*. Z powodu skromności spuścizny autobiograficznej po sufraganie opolskim, wspomnienia sióstr to ważne źródło historyczne do jego życiorysu.

Słowa kluczowe: biskup Antoni Adamiuk, Siostry Szkolne *de Notre Dame*, diecezja opolska, katecheza.

Abstract: **Bishop Antoni Adamiuk in the memories of the School Sisters *de Notre Dame*.** Bishop Antoni Adamiuk worked closely together with the School Sisters *de Notre Dame* who, before 2000, worked in the diocesan Curia in Opole and in the Holy Cross Publishing House. Bishop Adamiuk is remembered by the sisters as an exemplary priest, an excellent catechist and a courageous preacher, a good, modest and upright man, a guardian of memories about the Polish eastern frontier, and a defender of truth and justice (of the trade union “Solidarity”). Within the framework of providing help to the anticommunistic opposition, Sister Angela Orłowska SSND, acted at the side of the Bishop. The sisters could count on the Bishop’s help in the difficult years of communism in Poland. At that time he organized catechetical courses, preparing the School Sisters to work with children and youth. He taught the sisters not only how to conduct classes in religion, but also in the history of Poland. To them he was an example of a patriot. In the opinion of all sisters, Bishop Adamiuk was a “warm, good father”, always kind-hearted towards the Congregation of the School Sisters *de Notre Dame*. Due to a meager autobiographical legacy, left after that

auxiliary bishop of Opole, the sisters' reminiscences are an important historical source for his *curriculum vitae*.

Keywords: Bishop Antoni Adamiuk, School Sisters *de Notre Dame*, the Diocese of Opole, Catechesis.